

Jesu ord om skilsmisse og gjengifte

Denne artikkelen ble utgitt som kronikk i Dagen 5., 6. og 7. september 1994, og er av Arne Rudvin, den gang (senere pensjonert) biskop i Karachi bispedømme i Church of Pakistan.

I senere år er jeg blitt overbevist om at skilsmisse og gjengifte nå er det største problemet i både vestlige kirkesamfunn og hele den vestlige sivilisasjon. Ikke bare dreier det seg om oppløsning og ødeleggelse av familien, som spesielt går ut over barna, men det har også åpnet for skriftfornektende praksis på andre viktige områder. Når man først åpner for å bortforklare Bibelens meget klare anvisninger om skilsmisse og gjengifte, blir det mye enklere å bortforklare eller omtolke andre ting. Man kan kanskje si at reformatorenes aksept av den katolske humanisten Erasmus' syn på gjengifte var en tidsinnstilt bombe som lå skjult gjennom århundrene, for så å eksplodere i vår tid. En rett forståelse av dette spørsmålet forutsetter ikke bare en uhildet gjennomgang av skriftmaterialet med et sideblikk på oldkirkens praksis, men også et oppgjør med synet som de fleste reformatorene, også Luther, overtok.

del 1

Gjennom mine 30 år som misjonær i Pakistan har jeg så å si sittet på sidelinjen og sett denne bomben eksplodere i Vesten. Den seksuelle revolusjon, feminismen og filosofien om alle menneskers rett til å realisere seg selv, har – sammen med reformatorenes aksept av gjengifte for den uskyldige part – ført til at skilsmissestatistikken har gått, jeg hadde nær sagt til himmels. I Amerika og England er det i dag 50 skilsmisser pr. 100 ekteskapsinngåelser. Om situasjonen ikke er like ille i Norden, må det være på grunn av det høye antallet samboerskap, som er enda mer ustabile enn dagens ekteskap.

Et liv uten pappa

Dette går aller mest ut over barna. I dag fødes flertallet av norske barn utenfor ekteskap. I Nord-Norge hørte jeg om en pike som kom hjem etter sin første skoledag og fortalte at “i vår klasse er det bare jeg og én jente til som har en pappa.” Hva

betyr dette for barnas oppvekst, og for deres liv som voksne? Vi har i mange år blitt føret med massiv propaganda om at en lykkelig skilsmisse ikke er skadelig, at barna kommer fort over det, osv. Først i senere år har enkelte begynt å protestere mot glansbildet. Om verden består i 20-30 år til, ser man kanskje tilbake med skrekk og avsky på vår egen tid, som tillot så mye menneskelig ødeleggelse i frihetens og selvrealiseringens navn.

Vern om ekteskap

Rent sosialpsykologisk er det ingen tvil om at forbudet mot gjengifte var og er det eneste effektive vern mot ødeleggelse av ekteskap. Uten dette forbudet åpnes slusene for skilsmisser. Alle ekteskap møter problemer, og med gjengifte som en forlokkende mulighet skal det mye til å ta vanskelighetene alvorlig og prøve å løse dem – eller tåle dem. Det er langt lettere å la problemene

vokse seg over hodet, konstatere at “vi passet ikke sammen” og ta ut skilsmisse med håp om en ny og bedre start. Gresset er som kjent alltid grønnere på den andre siden av gjerdet. Derimot: Hvis det eneste alternativet til fortsatt ekteskap er livslang seksuell avholdenhet og et liv uten parforhold eller kjernefamilie, er motivasjonen til å redde ekteskapet langt sterkere. Med et forbud mot gjengifte ville noen likevel skille seg, men langt flere ville fortsette i sitt ekteskap – noen i et ulykkelig ekteskap, riktignok, men mange ville arbeide seg gjennom problemene. Bare dette burde være nok til at verdslige styresmakter begrenset muligheten for gjengifte. I tillegg har vi som kristne mennesker og kristne kirkesamfunn en annen og enda viktigere grunn, nemlig Jesu eget, meget klare forbud mot gjengifte.

Klart forbud

Forbudet mot gjengifte var klart for

oldkirken. Det var, og er, klart for den katolske kirke. Det er også klart fra en rent språklig synsvinkel, hvis man leser den greske teksten uten teologiske baktanker. Det er bare to grupper det ikke er klart for – teologer som mener å vite at Skriftens egentlige mening er en annen enn det teksten sier, og protestanter som er flasket opp med en tradisjon om å akseptere gjengifte av hensyn til den uskyldige part, en tradisjon som har sin rot i humanismen. Forresten er det i senere år kommet en ny vri: Man sier at ingen av partene i en skilsmisse er 100 prosent uskyldige. Men i stedet for å trekke den eneste riktige konsekvensen av det, nemlig å forby gjengifte, benytter de fleste dette som et påskudd til å tillate gjengifte for begge parter.

Humanistisk protest

I Vesten var det humanisten Erasmus som først lanserte fortolkningen at den uskyldige part hadde rett til å gifte seg igjen. En åpenbar bak grunn for nytolkningen er den samme reaksjonen som disiplenes protest mot Jesu lære, at den er altfor vanskelig og umenneskelig: “Da er det bedre å ikke gifte seg” (Matt. 19.10). Hvordan kan Jesus dømme den uskyldige part (og andre) til å leve resten av livet uten sex? I datidens kultur var nok forresten å måtte avstå fra familie og barn enda hardere enn seksuell avholdenhet.

Jesu svar

Jesu svarer at noen må gjøre seg selv uskicket til ekteskap – være gjeldinger, evnukker, for å vinne Guds rike. Det vil si de må avstå fra gjengifte etter skilsmisse, som Jesus sier er utroskap, for å kunne komme inn i Guds rike i denne verden og i den kommende. I Matt. 19.12 sier Jesus sier dette om mannen, og i 1. Kor 7.10b-11 sier Paulus nøyaktig det samme om kvinnen, som et bud han har fra Herren: “En kvinne skal ikke skille seg fra sin mann. Men er hun skilt fra ham, skal hun enten leve ugift eller forsone seg med sin mann.”

Fiktiv begrunnelse

Hvorfor overtok de fleste reformatorene Erasmus' fortolkning? Og hvorfor brøt Luther og lutheranerne med Konkordiebokens prinsipp at de bare gikk tilbake til kirkens opprinnelige lære, og at alt skulle belegges med henvisning til de tidlige kirkefedrene? Til reformatorenes ære må det sies at de tok spørsmålet meget alvorlig. Det var overhodet ikke snakk om gjengifte for andre enn de som uskyldig var blitt offer for utroskap. Utroskap tok de så alvorlig at de mente myndighetene burde innføre dødsstraff for det, som i Moseloven. Dermed konstruerte man en juridisk fiksjon som “begrunnelse” for Erasmus' utleggelse: Selv om myndighetene ikke henrettet den skyldige slik de burde, kunne kirken likevel anse vedkommende som død og dermed tillate den andre part å gifte seg igjen. (Og hva med den skyldige part? Et sted sier Luther omtrent følgende: “La dem gifte seg, så de ikke behøver å være i helvete både her og i den kommende verden.”) Luther antyder også at en annen grunn kunne være romerkirken holdning: Forbudet mot gjengifte var suspekt fordi paven gikk inn for det.

Ulike tradisjoner

Selv om lutheranerne godtok Erasmus' nye utleggelse, gjorde ikke anglikaner det. Min egen kirke, Church of Pakistan, har fulgt den anglikanske tradisjonen, og i kirkens statutter står det at enhver som gifter seg igjen så lenge den første ektefellen lever, skal være under kirketukt. Denne regelen har holdt inntil nylig, da vestlig innflytelse fikk fotfeste også hos oss. I de siste to årene har jeg derfor vært nødt til å arbeide med dette skriftmaterialet på nytt. I Norge har vi sett få eksempler på at noen har holdt fast ved oldkirkens syn, men det kan nevnes at Hallesby, som opprinnelig fulgte Erasmus og Luther, i sin etikkbok fra 1951 var kommet tilbake til oldkirkens lære: at separasjon i noen tilfeller kan være nødvendig,

men at gjengifte ikke under noen omstendigheter er tillatt.

Hovedspørsmålet

Hva skal så den gjøre som er separert eller skilt? Bibelens svar er like klart som det er smertelig: Leve uten ekteskap (og uten sex) eller forsone seg med sin ektefelle. Dette svaret er kanskje spesielt smertelig i vår tid, hvor de fleste er programmert til å tro at et vellykket samliv og dertil hørende seksualliv er det største gode vi kan oppnå i livet. Det er grunn til å minne hverandre om at Jesus konsekvent krever av oss at vi setter *ham* foran alle livets andre goder. Han er selv skatten i himmelen. Fellesskap med ham er den dyreste perlen. Som han krevde av den rike unge mannen, at han skulle selge alt, og som han krevde av Abraham, at han skulle ofre Isak: Han krever at absolutt alt skal være underordnet forholdet til ham. Som også Luther uttrykte det: “Og tok de enn vårt liv, gods, ære, barn og viv...”

Smertefullt svar

Hva så med en som er skilt og allerede har giftet seg igjen? Det er et enda vanskeligere spørsmål. Svaret kan umulig være annet enn at han eller hun må gjøre bot. Det vil si å komme seg ut av og vekk fra situasjonen, å ikke fortsette å leve i forholdet. Å gjøre bot, *metanoia*, betyr å gjøre helomvendning. Enkelte teologer aksepterer at Jesus forbyr gjengifte, men forsøker å finne andre løsninger. I likhet med Erasmus er de motivert av hensynet til ektefellene: Man kan da ikke være så hard at man sier de må gå fra hverandre? Noen forsøker å si at begge ekteskapene er gyldige, og anser forholdet som polygami, altså flerkoneri (evt. “flermanneri.”) Men det er mildest talt problematisk å kalle gjengifte for flerkoneri når Jesus selv uten omsvøp kaller det utroskap.

Hensyn til barna

En annen motforestilling er hensynet til barna. Det er et legitimt anliggende, kanskje enda viktigere

enn vi i dag er klar over. Allerede nå begynner vi å se hvor skadelig brutte hjem er for barna, og kan bli en-da tydeligere i fremtiden. I et hjem hvor en eller begge foreldrene er fraskilt og deretter har barn sammen, kan løsningen være å fortsette å bo sammen – fortsette å dele bord, men ikke seng, leve sammen som bror og søster.

Tilgivelse?

I vår tid møter vi ikke sjelden spørsmålet: “Kom ikke Jesus for å sone våre synder, er det ikke tilgivelse?” Med andre ord – kan man ikke få tilgivelse for å ha begått gjengifte? Svaret er at man ikke “begår” gjengifte. Å gifte seg igjen er *ikke* en engangshendelse som bryter, dvs. annullerer det første ekteskapet. Jesus sier klart at den som gifter seg igjen, lever i konstant utroskap mot sin første ektefelle. På gresk er det grammatikalsk helt

tydelig – det skal vi se nærmere på i del 2.

Omvendelse

Tilgivelse forutsetter omvendelse. Evangeliet er budskapet om syndenes tilgivelse, men det begynner med kallet til omvendelse. Kallet til å gjøre bot, vende seg vekk fra synden, er det samme hos både Johannes Døperen, Jesus, Peter og Paulus. Den som med vitende og vilje fortsetter å leve i et syndig forhold, får ikke tilgivelse. Det er forskjell på å falle i synd og leve i synd. Utroskap får større konsekvenser enn “mindre” synder som skattesnyteri og annet tyveri, men i begge tilfeller er betingelsen å vende seg bort fra synden. Stjeler du, må du slutte med det. Lever du i et forhold som Jesus kaller utroskap, må du slutte med det. Forskjellen er at å vende seg bort fra tyveri er relativt enkelt, mens å

vende seg bort fra et samliv nødvendigvis er langt vanskeligere.

Et hellig folk

Evangeliet om tilgivelse for synd er også budskapet om befrielse fra synd. (Joh. 8.34-36). Evangeliets hensikt – ja, selve hensikten ved Jesu komme og hele hans gjerning – er å skape et hellig folk som adlyder Hans bud lever til Guds ære (Ef. 1.4, 1 Peter 1.15-16 og 2.9). Men for den som ikke *vil* omvende seg, vende seg bort fra synden, gjør Jesus situasjonen helt klar i avslutningen av Bergprekenen (Matt. 7.2123): “Bort fra meg, dere som gjør urett!”

Står det skrevet?

Dette krever dokumentasjon. Er Jesu forbud så klart? Er forbudet absolutt? Hva med unntaket for “hor”? De spørsmålene kommer jeg tilbake til i del 2 og 3.

Jesu ord om skilsmisse og gjengifte

av
biskop emeritus
Arne Rudvin,
Karachi, Pakistan.

del 2

Når vi ser på hva Jesus sier om skilsmisse og gjengifte, kan vi ikke begrense oss til å se på ham som frelser. I et så hardt og vanskelig spørsmål kan det være fristende å “kaste seg på nåden” og se bort fra “loven,” men vi må være klar over at vår frelser også er vår skaper, herre og dommer. Hele Skriften er hans ord. Også Herren (JAHVEH) i Det gamle testamente er den treenige Gud – både Far, Sønn og Hellige Ånd, og i Malaki 2.16 sier han: “Jeg hater skilsmisse.” Men Jesu klareste og hardeste ord om skilsmisse og gjengifte har vi fra hans egen munn, referert i evangeliene. Akkurat som det også er Jesus selv som taler klarest og hardest om fortapelsen. Vi kan ha vanskelig for å forstå at det er vår kjærlige, nådige frelser som taler så hardt, men både liv og salighet avhenger av at vi holder oss til det han sier, ikke det vi skulle ønske han hadde sagt.

Som lutheranere har vi en tendens til å skille mellom lov og evangelium, mellom Guds bud og Guds gode budskap på en måte som ikke alltid gjør fyldest for alle Jesu ord. La meg bare nevne at i Johannes-evangeliet gjentar Jesus fem-seks ganger: “Den som elsker meg holder mine bud. Den som ikke holder mine bud elsker meg ikke.” (Joh. 14.15-24, 15.10+14). Hovedtema i Johannesevangeliet – helt fra prologen: “...og Ordet var Gud,” osv. – er Jesu guddom, med høydepunkt i Thomas' bekjennelse: “Min Herre og min Gud!” Og konklusjonen finner vi i Joh. 21.15-19: “Peter, elsker du meg mer en du elsker disse?” Det er Jesus *selv* vi skal elske “av hele ditt hjerte og av hele din sjel og av all din kraft og av all din forstand.” Hvordan? Ved å holde hans bud. Hvordan holder vi hans bud? Det er den Hellige Ånds gjerning i oss – en hellighet vi *får*, på samme måte som troen er en Guds gave. En hellighet som er den Hellige Ånds frukt, ikke vår prestasjon. Men like lite som

vi kan holde hans bud på egen hånd, kan vi vende oss bort fra dem og si at vi verken kan, skal eller vil holde dem. Gjør vi det, elsker vi ham ikke.

Hva er godt?

Det er også en tilsynelatende motsetning mellom at Gud er god, og Jesu kompromissløse ord om skilsmisse og gjengifte. Men uansett hvor harde hans ord kan virke i en vanskelig situasjon, sett med våre øyne, må vi huske på at ikke bare er hans tanker høyere enn våre, men han har *skapt* oss. Han kjenner sin skapning. Han skapte oss mann og kvinne. Han vet hva vi er skapt til å være, og hva som dypest sett er godt for oss. Selv om å følge hans bud i en gitt situasjon kan, i våre øyne, se ut som en tragedie. Og han vet hva som er skadelig og ødeleggende for oss, også det som i dagens vestlige kultur måtte oppfattes som godt.

Imot samtiden

Også i sin egen samtid sto Jesus i

opposisjon til den alminnelige aksepterte etikk og praksis. Hans bud om skilsmisse og gjengifte var stikk i strid med det som var akseptert jødisk lære og forståelse av Moseloven og Det gamle testamente. (Det sier oss også noe om at Jesus og Paulus på andre områder, f. eks. kvinnelige prester, *ikke* var bundet eller influert av samtidens tankegang.) Jesus talte i en tid som på mange måter var (nesten) like korrupt som den vestlige verden i dag, og hans ord om skilsmisse og gjengifte møtte sterke reaksjoner, selv blant hans nærmeste. Det er ikke annet å vente enn at de møter tilsvarende sterke reaksjoner i dag – også innen kirken.

Grunnlaget

I Matteus 19.6 og Markus 10.9 sier Jesus: “Det som Gud har sammenføyd skal mennesker ikke skille!” Han refererer til sin egen skaperordning – ikke til noe kristent eller kristelig vielsesrituale: Dette gjelder *alle* mennesker, kristne eller ikke. For alle mennesker og i alle kulturer

er det tre ting som konstituerer et gyldig ekteskap: ekteskapsløftet, offentliggjørelsen og fullbyrdelsen. Et ekteskap mellom ikke-kristne, eller før man blir kristen, er like bindende som mellom kristne.

6 uttalelser

Hovedbudskapet om “det Gud har sammenføyd” gjentas, begrunnes og utdypes i seks bud / uttalelser (pluss 2 dubletter) om skilsmisse og gjengifte i Det nye testamente. Jeg skal gjengi alle seks, og forsøke å få frem meningen i den greske teksten så nøye som mulig. Oversettelsen blir noe klosset, fordi de norske ordene vi vanligvis oversetter med ikke fullt ut tilsvare meningen i de greske (og hebraiske). Bl.a. bruker jeg ordet utroskap og unngår med vilje ordet “ekteskapsbrudd” siden man på norsk (eller tysk) kunne legge inn i et slikt uttrykk at ekteskapet derved skulle opphøre, bli brutt. En slik betydning finnes ikke i det greske ordet *moixeia / moixeuw*, *na'af* på hebraisk, slik det brukes av Jesus.

I. Markus 10.11: “Den som skiller seg fra sin hustru og gifter seg med en annen, han begår (driver på med) utroskap mot henne.” (Dette er sagt ved samme anledning som Matteus 19.9, men er en selvstendig uttalelse). Samt Lukas 16.18: “Enhver (alle) som skiller seg fra sin hustru og gifter seg med en med en annen begår (driver på med) utroskap.” (Dette er ikke sagt ved samme anledning som Markus 10.11.)

II. Markus 10.12: “Hvis hun (en hustru) skiller seg fra sin mann og gifter seg med en annen, begår hun (driver hun på med) utroskap.”

III. Matteus 5.32b: “Den som gifter seg med en fraskilt kvinne begår (driver på med) utroskap.” og Lukas 16.18b: “Den som gifter seg med en kvinne som har blitt skilt fra sin mann begår (driver på med) utroskap.”

IV. Matteus 5.32: “Enhver (alle) som skiller seg fra sin hustru av noen annen grunn en “hor”

(*porneia*, hva nå dette ordet betyr), han forårsaker at hun begår utroskap.”

V. 1. Kor. 7.10: “En kvinne skal ikke skille (separere) seg fra sin mann. Men hvis hun skiller (separerer) seg skal hun leve ugift, eller forlike seg med sin mann.” Her er det Jesus som taler gjennom Paulus, og Paulus selv legger sterkest mulig tyngde i sine ord ved å understreke at det er “ikke fra meg selv, men fra Herren.”

VI. 1. Kor. 7.11: “En mann skal ikke skille seg fra sin hustru.”

Presensformen

“Driver på med utroskap” (eller “er i en tilstand av utroskap”) er tilnærmevis den mest korrekte oversettelse av presensformen *moixatai* eller *moixeuei*. Presens (nåtid) på gresk beskriver som oftest en fortsatt eller pågående handling, eller en tilstand. Auristformen derimot beskriver ofte handlingen som en punktuell handling uavhengig av tid. (På norsk er vi som oftest tvunget til også å markere tid.) I visse spesialtilfeller kan også gresk nåtid beskrive en handling som punktuell. Dette gjelder særlig historisk nåtid, og et par andre spesialtilfeller – særlig gjelder det verb som i sin rotmening er punktuelle – men det finnes ingenting som tyder på at dette er mulig i våre tekster. Sammenlign Matteus 5.28, hvor auristformen brukes, med Matt. 5.32c, Matt. 19.9, Markus 10.11+12 og Lukas 16.18, hvor nåtidsformene brukes.

Absolutt forbud

I Markus og Lukas og i 1. Kor. 7. 10-11 er forbudet mot skilsmisse og gjengifte absolutt. Det er ikke antydning til noe unntak for den som ofte kalles den uskyldige part. Dette er klart i de tekstene som ovenfor er gjengitt under punkt I, II, V og VI. Men hva med Matteusevangeliet? La os først se på Matteus 5.32: “Enhver (alle) som skiller seg fra sin hustru av noen annen grunn enn hor, (*porneia*, hva enn dette ordet betyr), han forårsaker at hun begår utroskap,

og den som gifter seg med en fraskilt kvinne begår utroskap.”

Også uskyldige

Den første delen av vers 32 kan like gjerne oversettes: “Den som skiller seg fra sin hustru som ikke har begått *porneia*, han forårsaker at hun begår utroskap.” Unntaket “av noen annen grunn en *porneia*” gjelder her klart kun at mannen ikke forårsaker at hustruen begår utroskap. Setningen sier éntydig at en uskyldig fraskilt kvinne begår utroskap (hvis hun gifter seg igjen). Dette bekreftes like klart i neste setning i vers 32: “Den som gifter seg med en fraskilt kvinne begår utroskap.” At mange (også reformatorene) har lest Matteus 5.32 til å bety at den uskyldige part i en skilsmisse er fri til å gifte seg igjen, er en innleggelse og ikke en utleggelse av teksten. Uansett hvordan man fortolker Matt. 19.9, sier Matt. 5.32 klart at en kvinne som blir kastet ut ved skilsmisse, blir drevet til utroskap (underforstått: hvis hun er nødt til å gifte seg igjen.) Og det står like klart at den som gifter seg med en fraskilt kvinne, driver på med utroskap.

Oldkirkens forståelse

Hva sier Jesus i Matteus 19.9? Gir Matteus 19.9 *mannen* rett til å gifte seg igjen, hvis han er den uskyldige part i en skilsmisse, hvis hustruen har begått *porneia*? Det finnes en rekke tolkningsforsøk som det vil ta for lang tid til å gjennomgå i detalj. Men la oss slå fast at oldkirken ikke forsto at dette verset ga den uskyldige part rett til å gifte seg igjen. Den kirkelige tradisjon og praksis i de første århundrene er helt klar. Vi kunne nevne flere av de kjente i oldkirken, men særlig interessant er Hermas. Hermas ser det som en absolutt plikt for mannen å tilgi og ta tilbake en hustru som har vært utro. Hvis ikke, pådrar han seg en stor synd, og hvis han gifter seg igjen begår han utroskap, sier Hermas. Hermas gir her den riktige og i oldkirken aksepterte utleggelse av Matteus 19.9. Og siden har romerkirken aldri forlatt oldkirkens og de apostolske fedres tradisjon og fortolkning – at et rett inngått

ekteskap er uoppløselig.

Ett eneste ord

Hva sier da Matteus 19.9? Som nevnt er det en rekke fortolkninger, men hovedspørsmålet er alltid hva ordet *porneia* betyr. Faktisk hviler hele argumentasjonen for at gjengifte kan aksepteres for den uskyldige part, på dette ene ordet,

som vi ikke har noe ord for på norsk. På norsk har vi bare ett ord, "hor," som dekker to eller flere former for seksuell umoral. Både i den gamle oversettelsen og i 1988-utgaven oversettes både *moixeia* og *porneia* i Matteus 19.9 med "hor." I 1978-oversettelsen benyttes "ekteskapsbrudd" og "hor." Problemet er at *moixeia* og

porneia har forskjellige betydninger, og at ingen av dem har betydningen som det norske (og tyske) "ekteskapsbrudd" kan gi assosiasjoner til – at ekteskapet brytes, ikke finnes mer. Hva er da den mest sannsynlige mening av ordet *porneia*? Det skal vi se nærmere på i del 3.

Jesu ord om skilsmisse og gjengifte

av

biskop emeritus

Arne Rudvin,

Karachi, Pakistan.

del 3

Oversettelsen “utroskap” som reformatorene overtok fra den katolske humanisten Erasmus, forsvares først og fremst med teorien om at *porneia* er et generisk ord, et “sekkeord” som skulle dekke alle former for seksuell umoral. Teorien er imidlertid tvilsom. Selv om det ikke sjelden hevdes i overfladiske kommentarverk, kan det ikke påvises at *porneia* blir brukt generisk. Kanskje kan det forsvares å si det så forsiktig som i Nidas leksikon: “*Porneia* kan være mer generisk enn *moixeia*.” Det kan heller ikke påvises at *zenut* / *porneia* blir brukt direkte med betydningen utroskap i Det gamle eller Det nye testamente. Kun indirekte, i spesielle tilfeller, innebærer det – implisitt – utroskap. På hebraisk kan det også brukes med en spesiell preposisjon for å uttrykke utroskap.

Forskjellige ord

Mens vi på norsk har bare ett ord, “hor,” som dekker to eller flere former for seksuell umoral, har både hebraisk og gresk – som engelsk – forskjellige ord. Hvis Jesus her mente utroskap, hvorfor brukte han da ikke det vanlige ordet for ekteskadelig utroskap, *na'af*, eller *bagad*, det generiske ordet for å være troløs eller utro?

Prostitusjon, incest

Moixeia / *na'af* / *adultery* (på henholdsvis gresk, hebraisk og

Hva innebærer ordet “porneia,” som på norsk er oversatt “hor”? Hadde det ikke vært for dette ene ordet, dvs. én bestemt tolkning av dette ordet, så hadde hele kirken i hele sin historie holdt fast ved forbudet mot gjengifte. Uten den ene spesielle oversettelsen av dette ordet, finnes det overhodet ikke noe grunnlag for å si at gjengifte kan godtas. Derfor må vi se nøye på dette ordet – på den spesielle tolkningen, men enda mer på hva som er den mest sannsynlige betydningen av ordet “porneia.”

engelsk) betyr utroskap. Det er mulig at *porneia* i Det nye testamente brukes om seksuelt samkvem mellom ugifte – altså ikke utroskap – men *porneia* og det tilsvarende *zanah* på hebraisk, med avledede former, blir som oftest brukt om prostitusjon. Når det i Det gamle testamente blir brukt om at Israel dyrker andre guder og vender seg vekk fra JAHVEH, så er det brukt som en metafor. Det sies uttrykkelig at Israel oppfører seg som en prostituert. (Men en uvanlig prostituert, som betaler sine kunder i stedet for å ta betaling fra dem – se Esekiel 16.30-35). I Det nye testamente og i apokryfene brukes *porneia* også en eller to ganger om incest eller ulovlige ekteskap. Hvis den betydningen legges til grunn i evangeliene, ville sammenhengen da kunne referere seg til Herodes og Herodias. Noen katolske bibeloversettelser bruker denne betydningen, og den kan nok forsvares, men det er en sjelden betydning av ordet.

Reformatorenes forsvar

Som jeg allerede har nevnt, forsvarte reformatorene Erasmus' fortolkning med å henvise til Det gamle testaments påbud om dødsstraff for ekteskadelig utroskap. Luther skriver i kommentaren til Bergprekenen at en utro ektemann burde drepes, men når myndighetene ikke gjør sin plikt og tar livet

av en ekteskapsbryter så er han likevel i Guds øyne å regne for død, og den uskyldige part er derfor å regne for enke eller enkemann, som altså kan gifte seg igjen. Men denne teorien kolliderer jo ganske sterkt med hva Jesus selv sa til kvinnen som ble grepet i hor (Joh 8.3-11), og dessuten med nåtidsformen på gresk. Du kan ikke drive på med utroskap hvis du er død.

Tysk er ikke gresk

En moderne utgave av den Erasmuske løsning sier i stedet at ekteskapet er brutt, dvs. oppløst, ved utroskap og at den uskyldige part derfor er fri til å gifte seg igjen. Det er mulig at det germanske ordet “ekteskapsbrudd” har ledet tanken i denne retningen. Men også denne utgaven av Erasmus' tolkning utelukkes av Matteus 5.32, og av nåtidsformen “driver på med” utroskap.

Jødisk sammenheng

Hva er da den mest sannsynlige betydningen av ordet *porneia*? Mange bibelfortolkere hevder – sannsynligvis med rette – at Matteusevangeliet var spesielt rettet til jøder og jøde kristne. I det hele tatt bør vel alle Jesu utsagn i Det nye testamente oftere leses i nøye sammenheng med Det gamle testamente (se bl.a. Dodd: “According to Scripture”). Hvis vi leser Matteusevangeliet i sin

gammeltestamentlige og jødiske sammenheng, er det overveiende sannsynlig at 19.9 dreier seg om et spesielt tema i 5. Mosebok.

“En usømmelig ting”

Vi må også lese Matteus 19.9 i sin nærmeste sammenheng: 19.3-12. Fariseernes spørsmål til Jesus i vers 3: “Har en mann lov til å skille seg fra sin hustru for enhver saks skyld?” referer seg til 5. Mosebok 24.1, hvor det står: “Hvis en mann tar seg en hustru og går inn til henne og hun tekkes ham ikke fordi han (da) finner i henne en usedelig /usømmelig ting og han da skriver henne et skilsmissebrev, etc...” Det var på den tiden en løpende debatt om hvordan “en usømmelig ting” skulle eller kunne fortolkes. Rabbierne Hillel og Shammai var uenige: Kan det bety enhver ting som ekte-mannen ikke liker, eller kreves det en virkelig alvorlig forseelse som skilsmissegrunn?

Hillel eller Shammai?

Fariseernes spørsmål gjaldt hvilket standpunkt, Hillels eller Shammais, Jesus ville si seg enig i. Til alles, også disiplenes, store forskrekkelse var Jesus ikke enig med noen av dem, men framholdt en langt strengere fortolkning. For å forstå hva denne fortolkningen var, og hvor Jesus fant belegg for den i Skriften, altså i Det gamle testamente, må vi lese 5. Mosebok 24.1-4 i sammenheng med den *parash* (avdeling / avsnitt) det hører sammen med: 21.10-25.19, hvor et hovedtema er ekteskapsinngåelse med komplikasjoner.

Jomfru eller ikke?

I 24.1-4 dreier det seg om hva en mann kan gjøre hvis han har giftet seg med en jomfru, og han har betalt eller forpliktet seg til å betale 200 dirham, som var prisen hvis bruden var jomfru. Hvis det på bryllupsnatten viste seg at hun ikke var det, og han derfor skilte seg fra henne, skulle han vite at han aldri kunne få henne tilbake hvis hun giftet seg med en annen, verken som enke eller igjen skilt.

Det samme problemet behandles fra en annen synsvinkel i 22.13-21, hvor det ender med rettssak og dens følger. I gammeltestamentlig tid kunne rettssaken resultere i dødsstraff for kvinnen. (En parallell til 24.1 har vi i Matt. 1.19 hvor Josef, som var en rettferdig mann, ville skille seg fra Maria i stillhet da han hørte at hun var med barn.)

Bryllup på onsdag

At dette var et virkelig aktuelt problem i jødedommen på Jesu tid, ser vi i Mishnah (den jødiske autoritative utlegning av Moseloven) hvor saken behandles på flere steder. Her er det fastlagt at et bryllup med en jomfru skal holdes på en onsdag. Hvorfor? Fordi den lokale domstolen satt til doms på torsdag, og dit kunne brudgommen bringe sin anklage hvis bruden viste seg å ikke være en jomfru (traktaten Ketuboth 1.1). I andre stammekulturer, (f. eks. Balutchi-stammene i Pakistan) ser vi også at det betyr mye at en kvinne blir gift som jomfru. Kvinnene roser seg av at ble gift som jomfruer og skryter av at de kan fremlegge bevis for det.

Familiens bedrag

I Mishnah sies det også at hvis piken ikke var jomfru på den tiden da forlovelsen fant sted og ekteskapskontrakten – der det ble hevdet at hun var jomfru – ble skrevet, da kunne både forlovelsen og ekteskapet annulleres uten skilsmissebrev og uten at brudeprisen ble betalt. (Ketuboth 7.7-8 og 1.6). Prinsippet var at hvis forlovelsen og ekteskapet var bygget på bedrag eller svindel fra pikens families side, så var de ikke rettskraftige og kunne annulleres.

Sjokkerte disipler

På denne bakgrunnen blir det overveiende sannsynlig at Jesus med *porneia* nettopp mener det som i 5. Mosebok er et éntydig juridisk uttrykk for at bruden ikke er jomfru – og at de sjokkerte disiplene umiddelbart forsto at det var det han mente. For hvis Jesus skulle

mene det som Erasmus påsto han mente, ville han rett og slett ha sagt seg enig med Shammai, at utroskap var skilsmissegrunn. Og da ville det ikke vært noen som helst grunn for disiplene å reagere slik de gjorde.

Motforestillinger

Enkelte teologer, f.eks. Heth og Wenham (“Jesus and Divorce”, side 176) forkaster at *porneia* betyr seksuelt samkvem med andre før ekteskap eller forlovelse, fordi de ikke finner ordet brukt med denne betydningen. Men de har oversett at det er akkurat dette ordet som brukes i 5. Mosebok 22.21, hvor det står at piken har bedrevet prostitusjon, *zenot* / *porneia* i, eller “mot,” sin fars hus.

Sannsynlig betydning

Konklusjonen må være at hvis vi leser Matteus 19.9 i sin sammenheng, både i Matteusevangeliet, med disiplenes reaksjon, og med 5. Mosebok 21.10-25.19 – spesielt 22.21, hvor *porneia* er et juridisk uttrykk med en klar betydning – så har vi her en forståelse av Matteus 19.9 som fra både semantisk, historisk og gammeltestamentlig synsvinkel er meget sannsynlig, og som ikke strider mot Jesu ord hos Markus, Lukas, Paulus eller Matt. 5.32. Og da gir Matt. 19.9 ikke noen tillatelse for den uskyldige part i en skilsmisse i et gyldig ekteskap til å gifte seg igjen.

Ugyldig ekteskap

Matteus 19.9 dreier seg da om annullering av et ekteskap som var bygget på bedrag og derfor ikke gyldig. Annullering av ekteskap som – av forskjellige grunner – ikke er gyldige, har alltid vært kjent i kirkeretten, og har ikke vært regnet som skilsmisse. En slik annullering har derfor ikke vært til hinder for å kunne gifte seg igjen.

Uoppløselig ekteskap

I Matteus 19.9 gir dermed Jesus sin autoritative utleggelse av “en usømmelig ting” i 5. Mos. 24.1.

Han sier at skilsmisse eller annullering av et ekteskap kun er tillatt hvor selve ekteskapet var bygget på et falskt grunnlag og derfor ikke gyldig. Derimot er et gyldig inngått ekteskap uoppløselig, og å skille seg og gifte seg igjen etter et gyldig inngått ekteskap er å drive på med utroskap mot den første ektefellen (selv om begge parter gjør det samme.) Dette har den kristne kirke hevdet fra sin begynnelse.

Erasmus' kjetteri

Erasmus' fortolkning av Matt. 19.9 må derfor anses som en ny lære, dvs. et kjetteri, uten grunnlag i Skriften eller apostolisk tradisjon – et kjetteri som oppsto for å tilfredsstillte et menneskelig behov i

tiden. Et behov det fortsatt tilfredsstillt i dag, mer enn noen gang før.

Videre debatt

Det kan sies mye mer, både dypere og bredere, om dette alvorlige spørsmålet. Og for hver teolog som forsvare det bibelske totalforbudet mot gjengifte, finnes det i Norge kanskje ti som forfekter det motsatte. Det må nødvendigvis bli debatt om dette, en debatt jeg gjerne bidrar til. Men jeg vil be om at motforestillinger tar utgangspunkt i grunnteksten. Å bedrive eksegese ut fra oversettelser er i beste fall bortkastet tid. Dessuten må vi alle granske egne motiver: Er vårt anliggende å utlegge Skriften, eller å forsvare etablerte tradisjoner

og oppfatninger? Den som – bevisst eller ubevisst – driver eksegese for å forsvare en tradisjon, i hvert fall i et så alvorlig spørsmål, står i fare for å bli rammet av Jesu harde advarsel i Markus 9:42.

Copyright © 2004 Stiftelsen M28.

Kopiering og internettpublisering er tillatt, forutsatt at artikkelen er uendret og med kildehenvisning.

kilde: www.nehemja.net
e-post: arne.ru.dvin@nehemja.net